

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Orta Vadeli bir Perspektif (1980-1985)

(Genel Sekreterin Notu)

Giris

1. 1979 yılında, 14 OECD Hükümeti Türkiye'ye dayanışma için destek vermeye karar verdiklerinde, bunu, böylesi bir mali yardımın Türkiye'nin bir yandan ekonomik istikrar ve yapısal düzenleme programını gerçekleştirirken, birkaç yıl boyunca dış ödemeler dengesinde büyük bir açığı kaldırabilmesine yardımcı olacağı anlayışıyla yaptılar. Konseyin 2 No.lu Türkiye'nin Uzun Vadeli Gelişme Sorunları Çalışma Grubu 25 Mart 1981 tarihli son toplantısında Genel Sekreterden, daha iyi bir iç ve dış dengenin sağlanmasının muhtemel tarihini belirleme ve böylece Özel Yardımın sona erdirilmesi açısından ekonomik programın niceliksel bir değerlendirmesini sağlaması istendi.

2. Bu rapor, Türkiye'nin düzenleme politikalarının ana niteliklerini tanımlamakta ve daha güçlü ekonomik istikrarın gerçekleştirilmesi doğrultusunda yakın geçmişte elde edilen ilerlemeyi ve orta vadeli perspektifi tartışmaktadır. Orta vadeli projeksiyonların temelinde yatan ana varsayımlar bir ekte tartışılmaktadır.

I. Ekonomik Program

3. Türkiye'nin bugünkü ekonomik sorunlarının -gerileme, yüksek enflasyon ve artık normal sermaye girdileriyle finanse edilemeyen bir ödemeler dengesi açığının-, aslında, ekonomik gelişme stratejisini 1974'den bu yana dünya ekonomisinde meydana gelen değişikliklerle uyumlaştıramamak gibi daha temel bir sorunun keskin belirtileri olduğu hatırlanmalıdır. Kişi başına 1200 dolar civarında ulusal gelire ve yüksek oranda yapısal işsizliğe sahip olan Türkiye, içe dönük bir sanayi temelli kurarak hızlı ekonomik büyümeye öncelik vermeye devam etmiş, ama bu politikanın dış denge üstüne etkisini gözardı etmiştir. Bunun sonuçları yüksek enflasyon ve artan ödemeler dengesi açıkları olmuştur.

4. 1979'da, aynı anda her üç hedefi gütmeyen, yani yaşam düzeyini yükseltmek, işsizliği azaltmak ve dış hesapları dengelemenin, olanaksız olduğu anlaşıldığında, Türkiye nihayet bir istikrar programı kabul etmiştir, ki bu programın ağırlığı ancak temel ithalatı karşılamayı ve çok yüksek bir dış borç yükünü yeniden finanse etmeyi sağlayabilecek dış mali yardımların varlığıyla hafifletilebiliyordu.

Önlemler

5. Ocak 1980'den bu yana izlenen ekonomik programın başlıca orta vadeli politika özellikleri şunlardır: İç talebi kısımaya yönelik bütçe ve parasal önlemlerin yanısıra, orta vadeli politika temel olarak ekonomiyi piyasa mekanizmasının etkisine daha çok açarak verimliliği artırmayı ve kaynak kullanımını iyileştirmeyi ve mikro-ekonomik karar mekanizmasında devletin rolünü azaltmayı hedeflemektedir. Dış hesaplarda dengeyi yeniden kurabilmek için, ihracat ve özel sermaye girdileri teşvik edilmektedir.

6. Verimlilik ve kaynak kullanımı. İlk önlemlerden biri, fiyat kontrollerinin hemen tümüyle kaldırılması olmuştur. Daha önce yoğun biçimde sübvansede edilen devlet işletmelerinin, bazı istisnalar dışında, kamu bütçesinden desteklenmesi ve Merkez Bankasının işletme açıklarını finanse etmek üzere kredi açması ortadan kaldırıldı. Kamu yatırım programı daraltıldı ve ekonomik olmayan projelerden vazgeçilirken, varolan fonlar süregiden yararlı projelerde yoğunlaştırıldı. Ayrıca, genel olarak, öncelikler tarım, enerji ve ulaşımın geliştirilmesine kaydırıldı. Faiz oranlarının, yatırımcıya, enflasyon dikkate alındığında olumlu bir kâr sağlayacak ölçüde yükselmesine izin verilerek, mali tasarrufların seferber edilmesi büyük ölçüde artırıldı. Kısa süre önce daha verimli bir sermaye piyasası geliştirme yolunda adımlar olmak üzere, mali araçların çalışmasını düzenleyen ve bir mali murakıplar ordusu oluşturmayı içeren yasalar çıkarıldı. 1981-82 mali yılında, tabanda ferahlık sağlarken, toplam gelirleri artırmayı hedefleyen bir vergi reformu getirilmiştir.

7. Ödemeler dengesi. Türk yetkililer ayrıca ödemeler dengesini düzeltmek için bir dizi önlem benimsediler. Türk lirasının değeri önce büyük ölçüde devalüe edildi; şimdi, fiilen, Türkiye ve ana ticaret ortakları arasındaki fiyat diferansiyelleri çizgisinde dalgalanmaktadır. Ayrıca, ihracatı artırmak için çeşitli önlemler alındı. Bu önlemler, idari sorunlardan doğan gecikmeleri azaltmaktan, döviz alanında ve destekli krediler verilmesinde öncelik sağlamaya ve çeşitli vergi ve/veya yatırım dürtülerine kadar geniş bir alanı kapsıyor. Daha çok yabancı sermaye ve know-how çekebilmek için, yabancı yatırımlarla ilgili yasalar daha az kısıtlayıcı hale getirildi; başvurular daha hoşgörülü biçimde ele alındı. Bununla ilgili idari mekanizma Başbakanlıkta merkezileştirildi. Yabancı yatırımlar için yeni bir teşvik sistemi halen inceleme aşamasındadır.

II. Bugünkü Gelişmeler ve Orta-Vadeli Perspektif

Bugünkü ekonomik eğilimler

8. Ekonomik programın yürürlükte olduğu kısa süre gözönüne alınınca, Türk ekonomisindeki iyileşme kayda değer ölçüdedir. Şimdiye kadar elde edilen sonuçlar, gerek önlemlerin gerekse uygulamaların uygunluğunu, aynı zamanda da ekonomik birimlerin adapte olma yeteneğini kanıtıyor. Fiyat endekslerine göre yıllık enflasyon hızı %100'den, %35 dolayına indirilmiştir (1). Enflasyon tablosundaki

(1) Bu rakamlar tüketici fiyat endekslerine göredir. Temelde yatan enflasyon oranıyla ölçüldüğünde, fark herhalde daha küçüktür, çünkü 1980 yılında yönetimce ayarlanan fiyatlarda köklü, bir kereye mahsus artışlar olmuştur.

bu iyileşme, temelde, bir yandan gerçek kamu harcamalarını aşağı yukarı 1980 düzeyinde tutup ve daha yüksek gelirler sağlayarak devletin mali durumunun iyileştirilmesi, öte yanda ise uygun ölçüde daha mütevazı ücret ve tarım destekleme fiyatları verilmesi yoluyla sağlanmıştır. Son olarak da, daha yüksek ihracat gelirleri ve yabancı krediler sayesinde ithalatın genişletilmesi üretimin düzelmesini sağlamış ve iki yıl önce spekülasyonu kışkırtan ve güven aşınmasına katkıda bulunan mal yokluklarını etkin biçimde azaltmıştır. Enflasyonun düşmesinde, banka tasarruflarında faiz hadlerinin serbest bırakılmasının belirleyici bir rol oynadığı da vurgulanmalıdır. Paranın gayrimenkule kaçışı durmuştur ve kurumsal tasarruflar hızla artmaktadır.

9. Türk lirasının dalgalanmaya bırakılması ve getirilen diğer geliştirici önlemler, mal ve hizmet ihracatını artırmıştır. Bu gelişmedeki dönüm noktası 1980 sonharında olmuş ve ekonominin çoğu sektörlerine yayılmıştır. İç pazarın kısıtlanması ve kredilerin dar ve pahalı hale gelmesi sonucu, birçok sanayici zorunlu olarak şimdi kârlı hale gelen ihracat pazarına dönmüştür. Bu süreç her durumda kolay olmamış ve bazı ihracatlar muhtemelen zarar pahasına yapılmıştır. Ama Türk firmaları hızla öğrenmekte ve yurt dışında kendilerine ayak edinmektedir. İran-İrak savaşı buna açıkça katkıda bulunmuştur, ama bu çelişki aynı zamanda iki ülkenin petrol gelirlerinin azalması nedeniyle bölgedeki ekonomik büyümeyi ters biçimde etkilemektedir. Türk inşaat firmaları uluslararası ihalelerde rekabet edici hale gelmişlerdir. Kesinleşmiş inşaat ihalelerinin (başlıca Orta Doğu'da olmak üzere) 7 milyar doları aştığı söylenmektedir. Cazip bir kur oranı ve yüksek faiz hadleri sayesinde işçi dövizleri hızla artmaktadır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, 1981'de yabancı yardım vaadlerindeki gecikmelere rağmen, güç döviz durumu önemli ölçüde iyileşmiş ve transferler genel olarak zamanında yapılmıştır. 1980'deki 2.9 milyarlık dış ödeme açığının, 1981'de 2.4 milyara düşmesi beklenmektedir. 1980'le 1981 arasında gerçek GSMH %4 oranında artabilir (Tablo 1). Ama bu işsizliği azaltmaya yeterli değildir. Gerileme döneminde kalifiye işgücünün çoğunu koruyan özel sektör, henüz işgücü pazarına gelen güçlü akımı yeterince emecek ölçüde istihdamı artırma konusunda değildir. Son nüfus sayımı (1980), nüfusun halâ yılda %2.5 oranında büyüdüğünü göstermiştir. 1981 yılında toplam işsiz sayısı 3 milyona, yani işgücünün yaklaşık %16'sı oranına çıkabilir.

10. Bugünkü ekonomik politikaların genel niteliklerinin -özellikle, iç talebi kısıtlayıcı bir yönetim, aktif gelir politikaları ve dış rekabet gücünü artırmak için alınacak, para değerinin giderek düşürülmesi ve diğer teşvik edici önlemlerin- korunacağını varsayarsak, kısa vadeli görünüm, ekonomik durumun 1982'de de tedricen iyileşeceğine işaret etmektedir. Enflasyon hızı yıllık ortalama %25 oranına inebilir ve yıl süresince daha da azalabilir. Mal ve hizmet ihracı, 1981'den daha yavaş bir oranda olmakla birlikte, herhalde hızla artmaya devam edecektir. İç pazarın sınırlı kalması ve ihracat işinin nisbi kârlılığı karşısında Türkiye daha fazla pazar payı elde etmek zorundadır. Faaliyetlerdeki hızlanma ve bazı stok yenilenmeleri nedeniyle ithalatlar 1981'de daha hızlı bir artış gösterebilir. Gene de, dış ödemeler açığı yaklaşık bu yılki düzeyde kalacaktır. Artan ihracatlar sonucu, ama aynı zamanda da iç talepteki bir iyileşmeyi yansıtarak, GSMH gelecek yıl %5'lik bir artış gösterebilir. Ama işsizlik artmaya devam edebilir.

Orta-Vadeli Perspektif

11. Herhangi bir tahmin yada projeksiyon, büyük ölçüde geçmiş eğilim ve ilişkiler üstüne temellendirilmek zorundadır. Türkiye'nin durumunda bu, iki sorun ortaya çıkarıyor. Varolan istatistikler çok yetersiz ve çoğu kez de şüpheli niteliktedir. Bu nedenle, bu istatistiklere dayanılarak çıkarılan bağlamlılıkların gelecek için yol gösterici niteliği sınırlıdır. Üstelik, gerek son on yılda nisbi fiyatlardaki belirgin değişme ve gerekse 1980 başından bu yana getirilen yeni ekonomik politikalar sonucu ekonominin yapısı değişmektedir. Bu koşullarda, bu raporda kullanılan geçmiş bağlamlılıklar, belli ölçüde mantıksal yorumlarla düzeltilmiştir ve bu nedenle de keyfi ve subjektif bir unsur içermektedir.

12. 1985'e kadar olan dönem için, ödemeler dengesi ve istihdam durumu üstündeki muhtemel sonuçları açısından üç ayrı GSYİH artış hızı (%4, %5.5 ve %7) denenmiştir. İlk iki senaryo için (düşük ve orta düzeyde büyüme hızı), iç talep kısıtlamalarının oldukça güçlü kalacağı varsayılmıştır. Hızlı büyüme hedefi açısından (%7), bir yandan enflasyonu azaltacak gelir politikaları (örneğin vergi ve ücret düzenlemeleri) izlenirken, öte yandan daha yüksek faaliyet düzeyini finanse edebilmek amacıyla sıkı bütçe ve para politikalarında bir miktar hafifleme olacağı düşünülmüştür. Her 3 senaryoda da ihracat talebinin aynı derecede güçlü olacağı varsayılmıştır (gelecek 5 yılda ortalama, hacim olarak %15 ve değer olarak -ABD dolarıyla- %23'lük bir artış). Diğer önemli varsayımlar ise: ithalatta l.l esneklik, yaklaşık 4 civarında bir marjinal sermaye-çıktı oranı, %2.2 oranında nüfus artışı ve azalmakta olan bir işgücüne katılma oranıdır.

13. Farklı senaryoların dış denge ve istihdam yaratılması açısından sonuçları ayrı bölümlerde tartışılacaktır. Talep ile tüketim, yatırım ve tasarruflar arasında kaynak dağıtımının muhtemel seyrine gelince, %4'lik bir GSYİH artışının bile özel tüketimde ortalama yüzde 2.3'lük bir genişlemeye yol açacağı, ama adam başına tüketimde pek küçük bir gerçek büyüme olacağını belirtmek gerekir. Ama özel sektörün yatırım yapması için dürtüler göreceli yeterli olabilir ve yeni yatırımların büyük kısmı muhtemelen kamu sektöründe olacaktır, ki bu, Türkiye'nin varolan ulaşım sistemleri, enerji durumu, tarımı ve toplumsal hizmetleri gözönüne alındığında gerekli olmakla birlikte, devlet bütçesi için sorunlar yaratabilir. (Tablo 2-4).

14. Bunun tersine, yüksek senaryo, alt yapı da dahil üretici sermaye-önemli ölçüde yeni yatırımı gerektirmektedir. Ekonomide, gelir formasyonu ve dağılımı, sermaye pazarları ve kamu bütçesine ilişkin olarak gelişmekte olan gerginlikleri tahmin etmek zordur, ama geçmiş deneyim bir rehber olabilir, bunları istikrar hedefiyle bağdaştırmak olanaksız olabilir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, imalat sanayinde boş kapasite olmakla birlikte, bugünkü daha rekabetçi koşullarda teçhizat çağdışı olabilir. Teçhizatı yeni yatırım ancak zamanla üretici hale gelebilir ve bu nedenle 1980/85 döneminde %7'lik bir ortalama GSYİH artışı sağlama ihtimali, ödemeler dengesi konumu ne olursa olsun, gerçekçi görünmemektedir.

15. Ticaret koşulları dolayısıyla ödemeler dengesinde yeni sarsıntılar olmaması halinde, ortalama %5-5.5'lik bir GSYİH artışı daha gerçekçi bir senaryo arzeder görünmektedir. Bu büyüme hızı, dış açığa gerçek rakamlarla önemli bir azalma, iç tasarruf oranında 1980'de %16'dan, 1985'de %23'e bir yükselme ve sabit yatırım hacminde ortalama %8'lik bir artışla bağlanabilir. Bu senaryo özel tüketimde %3'lük, yani nüfus artış hızından biraz fazla bir artışa izin verecektir.

16. İşgücü pazarı. Türkiye'nin nüfus artışı tarihsel olarak hep çok yüksek olmuştur. Son yirmi yılda yıllık ortalama %2.5'tir. 1960'larda Batı Avrupa'ya göç, nüfus artışını yavaşlattı. Son yıllarda doğum hızlarındaki düşüş, ölüm hızlarındaki düşüşle aşağı yukarı dengelendi. Ölüm oranları ortalama Avrupa düzeylerine düştüğünden artık önemli bir azalma göstermeyebilir; öte yanda ise doğum hızlarındaki yavaşlama muhtemelen devam edecektir. Ancak nüfus artışında beklenen yavaşlama işgücü pazarını ancak 15-20 yıl sonra etkileyecektir. Bu arada, aktif nüfus yılda muhtemelen ortalama 900.000 kişilik bir hızla artmaya devam edecektir. Öte yanda ise, 1970'lerde yeni iş alanları yılda ortalama 200.000'lik bir hızla yaratılmıştır. İşsizlik oranı 1970'de yaklaşık %12'den 1980'de %15'e yükselmiştir. Eğer işçi göçünde yeniden bir artış (başlıca Orta Doğu'ya) ve işgücüne katılma oranında %73'den yaklaşık %65'e bir düşüş olmasaydı (Tablo 6 ve 7), bu oran daha da artacaktı.

17. 1985'e kadar düşük ekonomik büyüme öngörülürse, işsizlik oranının %20 dolayına çıkması muhtemeldir. Orta büyüme senaryosu da işsizlik oranının 1985'de %19'a çıkmasına yol açacaktır. Ancak GSYİH'deki yılda %7'den fazla artış hızları işsizlik üstüne bir etki yapabilir (1). Bunun politika yapımcılar için keskin bir ikilem yarattığı açıktır, çünkü aşağıda görüleceği gibi, ödemeler dengesi mülhazaları işsizliği köklü biçimde azaltacak ekonomik büyüme hızlarını orta vadede olanaksız kılar görünmektedir.

18. Ödemeler dengesi. Üç büyüme senaryosu açıkça orta vadede ödemeler dengesinde belirgin biçimde farklı sonuçlara tekabül etmektedir. Ancak hepsindeki ortak faktör, ihracat artışının ve görünmez kazançların her üç durumda da aynı olduğu varsayımdır. Bunların hacmi doğrudan politikalara bağlıdır ve Türkiye için açıkça dünya ekonomisinin durumundan çok döviz kuru ve diğer ihracatı teşvik politikalarına -aynı zamanda da iç talep karşısında uygun kısıtlayıcı politikalara- dayanmaktadır (2). Türkiye'nin OECD ülkeleri ile güçlü ticari bağları vardır ve buna ek olarak Orta Doğu'da çok düşük olan pazar paylarını artırmayı başarmıştır. Bu yeni pazarlara başlıca yiyecek ve temel tüketim malları, ulaşım teçhizatı ve inşaat malzemesi ihraç ettiğinden, ihracatlarını artırmayı sürdürme şansı ortalamanın üstündedir. (3)

(1) Bu şu biçimde örneklenebilir: İstihdamda %3'lük bir artış sağlanabilmek (yani işgücü pazarına tahmini 450.000 kişilik bir katılım olması) için, ortalama verimlilik artışının %3 ila 4 olduğunu hesaba katarsak, yaklaşık %7'lik bir GSYİH büyüme hızı gereklidir.

(2) Dünya ticareti için tahminler, Türkiye'nin başlıca OECD ticaret ortaklarının ekonomilerinin 1982/83'e kadar depresyon içinde bulunacağı, sürenin 1985'e kadarki döneminde ise muhtemel bir iyileşme beklenebileceği yolundadır.

Aslında, Orta Doğu ile daha ileri ticaret ilişkilerini perçinlemek açısından Körfez ülkelerinin yatırımlarını Türk sanayi ve ticaretine çekmeyi hızlandırması, Türkiye için akıllıca bir adım olabilir.

19. Orta Doğu ülkelerinde mühendislik kontratlarının gerçekleştirilmesinden elde edilen kârlarla da hızla büyüyen görünmez kazançlarda-ki, özellikle işçi dövizlerindeki, şimdiki yüksek artış hızı muhtemelen daha yavaşlayacaktır. Bu tahminlerin, ancak eğer Türk mal ve hizmet ihracı rekabetçi olmaya devam ettiği ve işçi dövizlerine ilişkin olarak da Türk yetkililerin ekonomik politikalarına güven güçlü kaldığı sürece geçerli olacağını ayrıca belirtmeye gerek yoktur.

20. İthalatlar, toplam talepteki büyümenin bir fonksiyonu olarak kabul edilmiştir. Düşük büyüme halinde, ticaret açığının ve cari hesap açığının sonuç olarak oldukça hızla azalması ve (1981'deki 2.4 milyar dolarlık açığa karşılık) 1985'de cari açığın salt 500 milyon dolara inmesi beklenmektedir. 1980'deki borç erteleme uygulamasıyla elde edilen uzatma sürelerinin sona ermesi nedeniyle, 1985'de dış borç ödemelerinin önemli ölçüde artacak olmasına rağmen, eğer resmi dış yardım büyük çapta azalsa bile, toplam 1.7 milyar dolarlık açığın finanse edilmesi güç olmasa gerekir. (Tablo 15)

21. Yüksek büyüme hızı senaryosu ise tersine 1985'de kaldırılması mümkün olmayan 2.5 milyar dolarlık bir cari açığa ve 3.6 milyar dolarlık daha da yüksek bir toplam dış finansman açığına yol açar görünmektedir. Bu tahminler bir dizi varsayıma dayanmakta olup, Türkiye için yüksek büyüme hızı durumunda ödemeler dengesi açısından sonucu kesin olarak belirtir görülmemelidir, ama bu modelin öngörülen cari hesap açığı yönünden düşük yanda hata yapması ihtimali tersinden daha fazladır. İhracatların daha güçlü bir iç talep tarafından ters yönlü etkilenmeyeceği öngörüsü fazla iyimser olabilir. Üstelik, petrol faturası temel bir faktör olmaya devam etmektedir (Tablo 17).

22. Orta büyüme durumu, 1985'de 1.6 milyar dolarlık bir cari hesap açığı ve 2.7 milyar dolarlık bir genel açık getirebilir ki, bu, başa çıkılabilir bir rakamdır. Eğer dış borçların (1.7 milyarlık) faiz yükü olmasaydı, cari hesap açığı 1985'e kadar hemen hemen yok olabilirdi. Borç ödemelerdeki artış (1981'deki ortalama 700 milyon dolar düzeyine karşın, 1985'ten itibaren 2 milyar dolara ulaşması tahmin edilmektedir) abartılmamalıdır. Çünkü borç ertelemelere gitmeden böyle bir problemi çözümlenimin çeşitli teknik yolları bulunmaktadır. (Tablo 16)

%3 dolayında olacaktır ve 1982'de %17'ye ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle hedefe ulaşmak için bunu izleyen 3 yıldaki artışların yılda %5'den fazla olması gerekmektedir.

23. Sonuç olarak, şimdiki ekonomik politikaların sürdürülmesi ve mal ve hizmet ihraçlarının hızla artması (ve Türk ticaret koşullarında önemli bir kötüleşme olmaması) halinde, orta vadede, düşük büyüme senaryosunda ödemeler dengesinin belirgin bir biçimde, orta büyüme perspektifinde ise bundan biraz az ama gene de farkedilir biçimde iyileşmesi beklenebilir. Ekonomik büyümenin yılda %4'e mi, yoksa %5.5'e mi daha yakın olacağı halâ bir spekülasyon konusu olabilir. Ama bir sonuç hemen hemen kesin görünmektedir: bu rakamlar çerçevesinde, cari hesap dengesinin, Türkiye'nin dış açığını finanse edebilmek için resmi dış yardıma gitgide daha az, özel sermaye girişlerine ise giderek daha fazla dayanmasını sağlamaya yeterli ölçüde düzelmesi beklenebilir.

24. Bu konuda şunu belirtmek gerekir ki, 1985'den itibaren uzatma sürelerinin sona ermesi ve faiz ödemelerinin her zamandan yüksek olması nedeniyle (Tablo 18 ve 20), borç ödemelerin hızla artmasına karşın, 1985'de mal ve hizmet ihracı ve işçi dövizleriyle karşılaştırıldığında Türkiye'nin borç ödemeleri %26'dan yüksek olmayacaktır ve bu da uluslararası standartlara göre aşırı bir oran değildir. Hatta, şu anda yüksek olan Avrupa'daki faiz hadlerinin düşmesi halinde, bu oran daha da azalacaktır.

25. Türkiye gibi yeni sanayileşmekte olan bir ülkenin, kalkınma çabalarını finanse etmek ve düşük iç tasarruf düzeyini desteklemek için sermaye ithal etmesinin normal olduğu vurgulanmalıdır. Türkiye, yeni dışa dönük politikaların etkisiyle, başlıca büyük potansiyal taşıyan Orta Doğu pazarı ile olmak üzere, dış ticaretini geliştirebildiği ölçüde -ki, bu açıdan umut verici belirtiler vardır- petrol ihrac eden ülkelerin bankacılık sistemi aracılığıyla ödemeler dengesi için ek finansman kaynakları bulma olanağı ortaya çıkacaktır (1).

26. Bu tahlil, 1986 başlangıcına kadar olan dönemle sınırlandırılmıştır, çünkü bunun ötesinde güvenilir öngörülerde bulunmak güç olacaktır. Görünen odur ki, pek çok şey bugün ile o tarih arasında ilkel olarak gerçekleşmesi beklenen yapısal değişikliklere bağlıdır. İhracatta şu andaki yüksek artış oranları muhtemelen olağanüstüdür ve gelecekte dış pazarlardaki paylarını artırma olanakları herhalde büyük ölçüde Türk girişimcilerinin yeni yada daha iyi ürünler geliştirme ve pazardaki etkinliklerini artırmada gösterecekleri başarıya dayanacaktır. Açıktır ki, gelecek şimdiden hazırlanmalı, mal ve hizmet ihracınının 1985'den sonra da dış dengeyi korumaya yeterli ölçüde artmaya devam edebilmesi için, çağdaş tarım ve hizmet sektörleri (turizm dahil olmak üzere, ki bu sektörün 1985'e kadar ödemeler dengesinin iyileştirilmesine katkısı göreceli az olacak görünmektedir) geliştirilmeli ve sanayi çeşitlendirilmelidir.

(1) 1981'de Türk yetkilileri OPEC ülkeleriyle diplomatik ve ticari ilişkileri yoğunlaştırmaya başladılar. Bu çabanın, çok uzak olmayan bir gelecekte sermaye ithali açısından gözle görülebilir sonuçlar elde etmesi beklenebilir.

III. Ana Politika Sonuçları

27. Bir dizi varsayımlar üstüne kurulan herhangi bir orta vadeli ekonomik projeksiyonun geniş bir hata marjı olabilir. Bununla birlikte, Türkiye'nin izlemekte olduğu istikrar ve orta vadeli yapısal düzenleme programlarının, bu politikaların sıkı sıkıya uygulanması ve eğer gerekirse güçlendirilmesi koşuluyla, ödemeler dengesi konumunda giderek bir iyileşmeye yol açacağına inanmak için geçerli nedenler vardır. Daha 1981'de bile, enflasyon konusunda ve dış açığın azaltılmasında umutları aşan çarpıcı bir iyileşme görülmüştür. Üstelik bu sonuçlar güç bir uluslararası ortamda, dünya ticaretinin büyüme hızının yavaş olduğu ve Avrupa faiz hadlerinin görülmemiş ölçüde yükseldiği bir dönemde elde edilmiştir.

28. Ne var ki, orta vadeli perspektif, (işsizlik sorununu çözmeye yeterli olmayan) ortalama ekonomik büyüme hızlı bir model ve daha konvansiyonel ödemeler dengesi finansmanına dönülmesi (ve böylece OECD Özel Yardımınının giderek sona ermesi) anlamına gelmekle birlikte, 1985 yılında Türkiye'nin sorunlarının biteceği sonucuna varmak acelecilik olur. Bellidir ki, şimdi, kazanımları pekiştirmek ve yüksek işsizlik, kişi başına gelirin düşüklüğü ve bundan kaynaklanan yetersiz iç tasarruf gibi temel yapısal sorunları ele almak için daha uzun vadeli bir politik perspektif gerekmektedir.

29. Bu aşamada, böylesi bir politikanın unsurları ancak kabaca çizilebilir, çünkü gerekli değişiklikler kurumlar çok derinlerine inecek, sosyal tavırları ve nüfusun yaşam koşullarını köklü biçimde etkileyecektir. Başlangıç olarak, Ocak 1980'den beri açıklanan yeni ekonomik politikaların istenen yönde önemli bir adım olduğunu belirtmek uygun olacaktır. Türkiye ekonomisinin, yakın tarihinin herhangi bir döneminden daha çok dışa dönük ve rekabetçi olduğuna kuşku yoktur. Son iki yılda getirilen belli başlı değişiklikleri saymak gerekirse: Türk lirası diğer yabancı dövizlere karşı etkin biçimde dalgalanmaktadır; iç faiz oranları ve çoğu fiyatlar serbest bırakılmıştır ve devlet işletmelerinin yönetimini ve verimliliğini geliştirme yönünde bir çaba vardır.

30. Ancak, ödemeler dengesine yönelik politikaların güçlendirilmesi gerekmektedir. Liranın değişim kuru geçen yılki düzeyine göre bir miktar artmış görünmektedir. Kurun biraz daha düşürülmesi ve mümkünse buna paralel olarak da epey dağınık olan vergi iade sistemi ve ihracat için kredi önceliklerinde bir azaltılma yapılması yararlı olabilir. Sanayisel gelişmeyi hızlandırmak için temel ithalat ve ihracatlar için idari işlemlerde de daha fazla düzenleme yapılması gerekmektedir.

31. Politika açıklamalarında turizmin öneminin belirtilmesine rağmen, turizm henüz güçlü bir döviz kaynağı olarak potansiyel rolüne ulaşmamıştır. Bunun çeşitli kurumsal nedenleri vardır. Dış turizmi geliştirme çabaları, yatak kapasitesinin düşüklüğüne ek olarak, varolan (gerek özel, gerekse devlet) kurumların adaptasyondaki yetersizlikleriyle engellenmiş görünmektedir. Şimdi, bu gelişme sürecini başlatmak amacıyla bu sektörde daha uygun örnek örgütsel biçimler

getirilmesi gerekmektedir. Ki, bu süreç de kendiliğinden bu sanayiye yatırım için güçlü bir dürtü oluşturacaktır. Türkiye'nin turizm potansiyalinin daha iyi kullanımından gelecek döviz gelirleri, şimdiki yüksek mal ihraç artış hızları 1980'lerin ortalarında daha düşük düzeylerde sabitleştiği zaman özellikle gerekli olacaktır.

32. Ödemeler dengesinde sermaye dengesini pekiştirmek -ve ihracat potansiyalini güçlendirmek- için, salt ticari kredi hacmini artırmak değil, ama aynı zamanda daha fazla doğrudan dış yatırımı çekebilmek de gerekli olacaktır. Bu açıdan, yakın geçmişte yabancı yatırım yasasında ve idari uygulamalardaki reformlarla umut verici bir başlangıç yapılmıştır. Yabancı yatırımcıların halâ sermayelerini Türkiye'de risk etmekte göreceli tereddütlü davranmaları anlaşılabilir bir durumdur. Ancak, bir kez geniş çapta güven geri gelmeye başladığında, ki bu muhtemelen çok uzak olmayan bir gelecekte gerçekleşecektir, Türkiye teşvikler geliştirmek ve özel girişimin serpilmesine uygun bir genel ortam yaratarak cazip bir teklif oluşturmaya hazır olmalıdır. İhracat alanında şimdiki başarının temelini, başlıca, tarım ürünlerinin ve göreceli gelişmemiş sanayi mallarının aynı derecede gelişmemiş Orta Doğu pazarına satışının oluşturduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu strateji, yüksek kaliteli ihracat ürünlerinin payını arttırarak ve etkin pazarlama örgütleri oluşturularak ne kadar hızla genişletilebilirse, Türk ihracatlarının gelecekte büyüme olasılığı da o kadar büyük olacaktır. Ama burada (yalnız sanayide değil, aynı zamanda tarım ve dağıtımda) çağdaş teknoloji ve know-how ithali temel önem taşıyacaktır. Direkt yabancı yatırımlar bu sürece büyük katkıda bulunabilir.

33. Daha uzun yıllar azalma ihtimali gözükmeyen %16 dolayında bir işsizlik oranı, geniş aile sisteminin yüksek ve uzun süreli işsizliğin istenmeyen ekonomik ve toplumsal sonuçlarının bir ölçüde yumuşatılmasına yol açtığı Türkiye'deki özel koşullarda bile, rahatsızlık verici ölçüde yüksektir. Üstelik, dışa dönük, daha verimli bir ekonomiye geçiş muhtemelen kalifiye iş arzında ciddi dar boşluklara ortaya çıkarabilir. Bu nedenle, genel ekonomik stratejiye uygun biçimde eşlik etmek üzere yeni resmi eğitim ve işgücü pazarı kavramları geliştirilmesi gerekli gözükmektedir.

34. Gerek hızla büyüyen iç pazarı, gerekse ihracatı tatmin edebilmek için, tarımdaki çeşitlilik ve yoğunlaşma derecesinin artırılmasına, hayvansal ürünlere, meyva ve sebzelere, konservecilik ve pazarlamaya daha çok ağırlık verilmesine ihtiyaç olduğu bellidir. Böylece, geniş anlamda tarım, geçmişte olduğundan önemli ölçüde daha fazla işgücü massedebilir. Benzer bir varsayım, turizm sanayi ve imalat için de geçerlidir. Sanayi üretiminin büyük bir kısmı, tipik olarak büyük işletmelere göre daha emek yoğun olan, küçük ve orta ölçekli işletmelerden doğmaktadır. Bunlara pazardaki paylarını koruyup artırabilmek ve özellikle de ihracata adım atabilmek için adapte olabilme şansı tanınmalıdır. Kuşkusuz bir işgücü konversiyonu sorunu ortaya çıkacaktır ve bu, birçok vasıfsız ve şimdi muhtemelen düşük istihdam edilen işçi, memur ve satış personeli için işten çıkarılma yada gerçek ücretlerde bir azalma anlamına gelebilir; ama

bundan tamamiyle kaçınmak olanaksızdır. İlke olarak, sanayisel gelişimde beklenen verimlilik artışları, yeniden eğitim programlarının ve erken emekliliği hedefleyen önlemlerin finansmanını hızlandırabilir.

35. Diğer bir nokta da, işgücünün hareketliliğinin artması gereğidir. Şimdiki sistemde yeterli bir ulusal işsizlik sigortasının olmayışı ve çalışma süresinin uzunluğuna bağlı yüksek kıdem tazminatları, işçilerin gerek coğrafi gerekse şirketler arasındaki hareketini önlemekte, böylece de spesifik işgücü eksikliklerini güçlendirmektedir.

36. Şu anda varolan düşük sermaye stokları veri alınınca, gerek altyapı gereksinimleri, gerekse üretici yatırım açısından Türkiye hem iç tasarruflarda yüksek bir düzeyi korumak, hem de dışardan sermaye akışını çekmeye ihtiyaç duyacaktır. Bu nedenle sınırlı yatırım fonlarının optimum kullanımı önem taşıyacaktır. Üretici sermayenin dağılımı, başlıca, serbest sermaye piyasaları gibi piyasa güçleri tarafından ve yeterli rekabete izin verilerek yönlendirilmelidir. Alt yapı yatırımlarına gelince, ekonomik olmayan hiçbir projenin başlatılmaması yada sürdürülmemesi açısından varolan planların dikkatle incelenmesi gerekli olabilir. Geçmişte kamu bütçelerinin, nihai yararları ve başlangıç ve ek maliyetleri yeterince değerlendirilmeyen projelerle aşırı yüklenmesine izin verilmiş, bunun sonucu kârlı projeler gitgide uzayan bir listede sıra beklemek zorunda kalmıştır. Bu açıdan maliyetleri yüksek olma eğilimi gösteren ve normal koşullarda tamamlanmaları 5 ile 10 yıl süren enerji yatırımları özel bir sorun teşkil edebilir. Görünürde, gerek bir gelecek enerji ihtiyaçları için gerçekçi bir projeksiyonun, gerekse enerji sakınımı için kolay ve uygulanabilir bir stratejinin bulunmayışı, bu sektörde gerçekçi planlamada ciddi bir handikaptır ve uzun vadede döviz gereksinimi açısından pahalıya malolabilir.

E K

Gelecekteki Türk Ekonomik Büyümesi İçin Senaryolar

37. Türkiye'deki istatistikler güvenilir bir ekonometrik modelin geliştirilmesine izin verecek yeterlilikte değildir. Yanısıra Ocak 1980'den bu yana ekonomik politikanın yeniden yönlendirilişi ekonomik değişkenlerin arasındaki temel ilişkileri öylesine değiştirdi ki, yeterli bazı verilerin varolduğu durumlarda bile bunların Türk Ekonomisinin gelecekteki seyrini tahminde sadece sınırlı bir kullanımı olabilir. Bu zorluklara rağmen, Sekreterlik 1985'e kadar gayrisafi yurt içi hasıla ve onun bileşenleri, istihdam ve son ama önemli olarak ödemeler dengesinin az yada çok tutarlı tahminlerini sağlamak üzere bir sıra olası gelecek senaryoları inşa etmeye çalıştı.

38. Değişkenler arasındaki temel ilişkiler tarihsel verilerden alındı; bu nedenle bu temel ilişkiler, geçmişte geleneksel olan, ama Ocak 1980'den bu yana Türk yetkililerince uygulanmakta olan yazar-yönelimli yeni politikaların etkisi altında iyileşmekte olan belli oranda kaynak kullanımının yetersizliğini yansıtmaktadırlar. Çalışmanın ana amacı GSYİH'nın büyümesinde üç değişik oranın (düşük, orta, yüksek) ödemeler dengesi ve yapısal işsizlik üzerindeki etkilerine göre denenmesidir. GSYİH büyüme oranı olarak yılda %4, %5.5 ve %7 kabul edilmiştir.

Üretim

39. Tarihsel olarak, net hasılda %4 yıllık artış, 1978'e dek gözlenen uzun erimli eğilim %7 civarında olduğu için Türkiye açısından epeyce düşüktür. 1970'lerde yükümlenilen hızlandırılmış yatırım gerçekleşmesi ve şu anki kapasite kullanımının düşük düzeyi, temel dış alımlar için gerekli dövizlerde örneğin 1979-1980 yıllarında olduğu gibi bir yetersizlik olmadığı takdirde, bu büyüme oranının kolayca gerçekleştirilebileceğini göstermektedir. Olası bir zorluk, ödemeler dengesinden sınırlı ölçüde etkilenen enerji darboğazı olabilir. Bu darboğaz hala kış boyunca kentlerin ve sanayi merkezlerinin çoğunda elektrik kısıtlamasını gerektirmektedir. Ama, öte yandan, bu yetersizliğin bir dizi linyit ve hidrolik santralin devreye girmesinin beklendiği 1983'te giderileceği umulmaktadır.

40. Yukarıda belirtilen koşullarda GSYİH'nın %5.5'lik artış oranı da halâ göreceli olarak alçak görülebilir. Yine de sanayi çıktısı sürekli olarak %9 civarında genişlemek zorundadır. Bunun gerçekleşmesi ise, rekabet şartlarında daha zor görülmektedir. Talep sınırlama politikalarının hane halkı gelirlerin sadece enflasyonist olmayan genişlemesine izin vereceğini ve gerçek faiz oranlarının artırım için bir teşvik yaratacağını varsayarak, tüketicilerin ekonomik seçimlerinde özellikle gizli yada açık sübvansiyonların yada aşırı değerlenmiş bir döviz kurunun iç pazarda

ucuzlatmadığı sanayi mallarında daha bilinçli olmaları olasıdır. Bu nedenle imalat için kabul edilen büyüme oranları artık otomatik olarak gerçekleşmeyecek ve varolan tesislerin modernizasyonunu, piyasa işlemlerinin rasyonelizasyonunu gerektirecektir. Daha yüksek bütün büyüme oranlarının hedeflenmesi - örneğin, yüksek yapısal işsizlikle mücadele- yukarıda anılan savları daha da kuvvetlendirecektir.

41. Küçük bir sermayesi ve ithal iznine ulaşma olanağı olan herkesin herşeyi üretip satmasının yükseldiği günlerin korunmuş iç pazarı geniş ölçüde sona erdiğinden beri niceliksel olarak geçmişin büyüme oranlarının geleceğin oranları ile karşılaştırmak güçleşmiştir. Acıktırki ödemeler dengesinin gözönüne alınması gereken noktaları biraz aşağıda ele alacağımız GSIH'nın % 5-6 dan yüksek artış oranlarına karşı çıkmaya eğilimlidir.

Talep

42. Bu üç büyüme senaryosu da talep gibi bir sıra ortak özelliklerle karakterize edilmektedir. Her bir seneryoda dışsattımların aynı olacağı kabul edilmiştir ve bu nedenle farklı GSIH artış oranları sadece talebin diğer bileşenlerini etkileyecektir. Yatırım talebi varsayılan artış oranına göre hesaplanmıştır, artırımlar varsayılan iş çevresinde ve faktör fiyatların nasıl gelişeceği varsayımlarına göre gerçekleşecektir. Tüketim genel olarak diğer değişkenler de hesaba katılarak, sonucun olanaklılığına dikkat edilerek artık olarak belirlenmiştir. Dışsattımlar üretime dolaysız bir ilişkiyle bu değişkenler arasında varsayılan sabit bir elastisite ile bağlıdırlar.

43. Bütünüyle ekonomik politika her üç durumda da yüksek büyüme senaryosunda daha az olmasına karşın sınırlayıcı olarak kabullenilmiştir. Çünkü mali veya parasal bir uyarımla iç talepte güçlü bir canlanma, geçmişte görüldüğü gibi üretimi iç pazara yöneltecek etkinlik teşviklerini yokederek ve dış rekabet gücünü zedeleyecek olan büyük fiyat artışlarıyla sonuçlanacaktır. Göreceli olarak sıkı bir kamu bütçesi de özel yatırımlara yer kalmamasının önüne geçecektir. Dış rekabet gücünün arttırılması yada korunması amacı için esnek bir kur politikası kabullenilmiştir. Bu Türkiye ve onun ticaret ortakları arasında önemli enflasyon farkları olduğu sürece Türk lirasının daha da devalüe edilmesi anlamına gelebilir. Faiz oranları politikası yatırım ve artırım hedefleri ile tutarlı olarak kabullenilmiştir.

44. Politika kabullerinin önemli bir unsuru enflasyonla mücadele etmek ve işletmelere yeterli kârlar sağlamak için gelirler politikasının talep sınırlaması politikasının hedeflerini desteklemeye devam etmesidir.

45. Dışsattımların, şu anki düşük pazar oranlarında önemli bir artışa eşdeğer olan hacim olarak yılda % 16 oranında artması varsayılmıştır. Ancak, 1981'in dışsattım patlaması (% 53 artış) hesaba katılarak, 1982'den 1985'e kadar yıllık artış oranı mütevazı bir % 10 olarak temsil edilmektedir, ki bu, % 4 büyüme durumunda kaynak kullanımını anlamında GSIH'nın % 9.2'si gibi bir oranı temsil

etmektedir ve diğer seçenек senaryolarda biraz daha düşüktür (1). Bu rakkam bir kaç diğer Akdeniz ülkelerinin gerçekleştirdiği oranlara göre düşüktür. Dünya ticaretinin şu anki yavaş artışında bu yine de önemli bir hedefdir. Ancak, Türkiye Ortadoğu pazarlarında ihrac ettiği ürünler (gıda, temel tüketim malları, taşımacılık donatıları ve inşaat malzemeleri) bu pazara yakınlığı ve kültürel bağlar nedeniyle ile bir anlamda ayrıcalıklı bir durumdan yararlanmaktadır. Açıktır ki, dışsattımın güçlü artışı varsayımı ancak Türk malları hem fiyat, hem de kalite açısından rekabet edebilir olduğu müddetçe geçerlidir ve iç pazarda dışsattımlara karşı bir eğilimin doğmamasına bağlıdır.

46. Yatırım talebi 1966-78 dönemi ortalama marjinal sermaye çıktı oranları (MSÇO) uygulanarak hesaplandı, böylece düşük kapasite kullanımına bağlı olarak MSÇO'nun önemli ölçüde yükselmesine neden olan yakın geçmişteki yavaşlama döneminin etkilerinden arındırıldı. Böylece elde edilen yatırım yapısı geçmiş uygulamalar ve hükümetin yatırım programının öncelikleri ile karşılaştırıldı. Aynı yöntem tekrarlanarak GSYİH ve yatırım artışı her iki değişken için olası bir yapı ortaya çıkacak biçimde ayarlandı. 1978-1980'i takibeden ilk birkaç yıldaki canlılık döneminde artan kapasite kullanımına bağlı olarak gerçek yatırım gereksinimlerinin sınırlı olabileceği beklenebilir. Ama fiziksel aşınma ve ekonomik eskimenin böyle bir büyümeyi sınırlayacağı ve GSYİH'nin %4'ten daha büyük artış hızlarında kapasite sorunlarının süratle hissedileceği de unutulmamalıdır. Gelecek yatırım gereksinimleri ile ilgili tahminler yalnızca yaklaşık değerler olarak değerlendirilebilir, çünkü ortalama MSÇO'ların uygulanması sadece genel MSÇO'nun 4.2 olarak kullanıldığı orta gelişme durumlarında makul sonuçlar elde edilebilir. Düşük ve yüksek gelişme durumlarında MSÇO'ların uygulanması daha az olası sonuçlar verir. Örneğin, %4 büyüme senaryosunda sabit yatırımlar çok düşük olan 1980 düzeyinden de daha aşağıya düşüyor olarak görülmektedir. Öte yandan, GSYİH'nin %7 büyümesi yılda %19'luk yatırım büyümesini gerektirmektedir. MSÇO'nun inşasında yatan teknik nedenler, bu rakamların yetersizliğinde hiç değilse kısmen etkindirler. MSÇO'lar gayri safi yatırım temelinde hazırlandığı için Türkiye'nin yüksek artış yolundaki gereksinimlerini gerçekten yüksek göstermektedirler ve diğer durumda ise tam aksi sonuç vermektendirler.

47. Yatırım talebi aynı zamanda varolan kaynaklar açısından yani varsayılan yatırımların finansmanı için gerekli (iç ve dış) yatırımlar ve olası tüketim düzeylerine göreli olarak da değerlendirilmelidir. Geçen yıllarda azalan iç artırımlar yatırımların finansmanında artan ölçüde dış artırımlara dayanmayayol açtı. Her üç senaryoda da varsayıldığı gibi dışsattımların güçlü bir genişlemesi şimdiki açığı ve tanımı gereği dış artırımlara dayanmayı azaltacaktır.

Öte yandan kişi başına gelirin düşüklüğü iç artırımların potansiyel artışını sınırlamaktadır. Yine de iç artırımın GSYİ içindeki payının her üç durumda 1980'deki %16'dan, %21.3, %22.9 ve %24.8'e yükseleceği varsayılmıştır. Bu şimdiki politikalarla uy-

(1) GSYİH'nin %5.5 büyüme durumunda %8.6; %7 büyüme durumunda %8.

gunluk içindedir. Örneğin, banka faiz oranlarının serbest bırakılması olumlu gerçek faiz oranlarını yeniden kurmuş ve vadeli mevduatta belirgin bir artışa yol açmıştır. Vergi reformunun gelir artırıcı etkisi, Devlet işletmelerini daha az sübvansiyon ve hükümet harcamalarının daha sıkı kontrolü nedeniyle kamu sektörü açıkları önemli ölçüde azalacağına benzemektedir. Bu politikaların devam etmesi halinde iç artırımlar bu önlemlere artan bir güçle yanıt verecektir. Şimdiden 1981 için iç artırım oranı %16'dan %18'e yükselme eğilimindedir.

48. Güvenilir gösterge yokluğu nedeniyle tüketim artık olarak, kamu tüketiminin GSIH ile aynı hızda artacağı ve özel tüketim düşük hızlı büyüme senaryosu dışında kişi başına tüketimde biraz artışa izin vereceği gözönünde tutularak hesaplanmıştır. Orta hızla büyüme durumunda özel tüketim yılda, %2.9 oranında artacağı ve kişi başına tüketimde %0.7 artışa izin vereceği beklenmektedir. %4 büyüme senaryosunda özel tüketim artışı %2.3 artacak, hızlı büyüme senaryosunda ise yıllık %4 artış gösterecektir.

Ödemeler Dengesi

Dışsattımlar

49. Dışsattım talebi verili olduğu gibi varsayılmıştır ve sayısal olarak üç senaryoda da aynıdır, ancak gelişmesi bir ölçüde iç sunu sınırlarına bağlıdır.

50. Orta erimde büyüme oranı sınırlı ölçüde değişken olan tarım üretimi ilk ve herşeyden önce büyüyen iç pazarın talebini karşılamalıdır. Nüfusun %2.2 artacağını gösteren tahminlerin yanısıra düşük hızlı büyüme senaryosu dışında kişi başına genel tüketimde artacaktır. Dahası yapım çıktısından varsayılan artışlar tarımsal hammaddelerde artan girdilere ihtiyaç gösterecektir. Bu nedenle tarımsal dışsattımlarda gerçek anlamda sınırlı bile olsa bir artış tarımsal malların iç tüketimine sınırlar getirecektir. Türkiye'nin besinde kendine yeterli olmasına karşın bu yeterliliğin ölçüsü ürünlere göre değişmektedir. Örneğin, yağlar ve bir ölçüde şeker yeterli niceliklerde üretilmemektedir. Hızlı nüfus artışı ile et ve balıkta kısa bir süre sonra bu listeye eklenecektir. Aynı zamanda kuraklık dönemlerinde Türkiye'nin buğday dışsalımına zorunlu olduğu da unutulmamalıdır.

51. Sunu sınırlamaları maden dışsattımında daha az önemli olarak görünmektedir. Madencilik çıktısında dışsattımın göreceli düşük oranı, iç tüketimde önemli bir zorluk yaratmadan dışsattımlarda güçlü bir genişlemeye (hacim olarak %18 artış varsayıldı) izin verebilir. Madencilik üretiminde tahmin edilen %7.5, %10 ve %12 artışlar dışsattım tahminleri ile tutarlı görünmektedir.

52. Şu anki düşük düzeyleri ve iç talep sınırlılığı nedeniyle yapım dışsattımları tüketimi sınırlandırılmayacak gibi görünmektedir. Ancak bu dışsattımların hızla büyüyeceği varsayıldığı için, eğer yeni kapasite yatırımları bu gelişmeyi izlemeye bazı ürünler iç piyasada yetersiz hale gelebilir. Ama bu ancak daha uzun erimde bir sorun haline gelebilir.

Dışalılar

53. Elde bulunan istatistiklere göre değerlendirildiğinde Türkiye'de üretim ve dışalılar arasında kararlı bir ekonometrik ilişki bulunmamaktadır. Genel olarak konuşulduğunda üretimin hızlı artış dönemlerine dışalılarda da hızlı artışların eşlik ettiği, ama bu değişkenlerin yıldan yıla değişmelerinin düzensiz olduğu söylenebilir. Şu anki dışalım hacmi, tüm olarak, 1977 yılında ulaşılmış düzeyin halâ altındadır. Bu nedenle yeniden stok yapmanın gerekli olduğu varsayılmıştır. Ham petrol ve petrol ürünlerinin yüksek fiyatları nedeniyle potansiyel talebe uygun yeterli niteliklerde dışalımı yapılamamaktadır. Ancak Türkiye'nin petrol talebinin gelecekteki esneklikleri üzerine güvenilir tahminlerin yapılması zordur. Türkiye'nin petrol kullanımını azaltıcı programlar uygulamakta olması ve yerli enerji kaynaklarını geliştirmeye öncelik vermesi gözönünde bulundurularak, petrol dışalımı esneklikleri, bir ölçüde keyfi olarak, 1.1 diye saptanmıştır, çünkü şu anki petrol tüketimi OECD standartlarına göre düşüktür. Petrol dışı dışalılarda da benzer ilişkiler varsayılmıştır.

54. Eğer daha hassas bir model oluşturmak olanaklı olsa idi, belki de burada esneklikler bir civarında, hatta birin altında bulunacaktı. Ama bu deneysel olarak gözlenen eğilime ters olurdu. Türkiye'de yabancı malların yerine yerli malların ikamesinin inanılır gerçekleşme düzeyinin teorik olarak varsayılabilir düzey kadar yüksek olmadığını düşünülebilir. Dahası, dışalılıkların gelişmesi sadece belirli bir üretim artış oranına değil, ama aynı zamanda onun yapısına da bağlıdır, çünkü bazı sektörler diğerlerine oranla daha yüksek dışalım gerektirmektedirler. Varsayılan dışalım/çıkış esnekliği dışalım gereksinimleri göreceli olarak yüksek olan yapı sektöründeki üretim artışına daha fazla önem verilmesini ve tarımın daha yavaş genişlemesini varsaymıştır. Tüm dönem boyunca Lira'nın gerçek terimlerle devalüe edilmeye devam edileceği, ama bu ayarlamalar sadece, şu anki kurda yovolan, aşırı döviz talebini azaltmayı için dışalılar üzerinde sınırlı etkisi olacağı varsayımı yapılmıştır.

55. Ticaret bilançosu için şu anki dolar olarak tahminlerde bulunmak için fiyat hareketleri üzerine kabullerde bulunmak zorunludur. Dışalım ve dışsatımlar için yılda %6 ortalama artış oranı 1981 ve 1982'de dolar olarak ticaret fiyatlarının artışının az olacağı beklenmesi de göz önünde tutularak kabul edilmiştir. Bu oran 1983-1985 döneminde %10 civarında bir artış oranına eşdeğer hale gelecektir. Eğer 1982 sonrası ticaret fiyatları göreceli olarak düşük kalmaya devam ederse, baz olan yıldaki dışalılıkların daha büyük artırılması nedeniyle, her üç durumda da 1985'de ticaret açığı tahminleri daha da küçük olacaktır. Tahmin edilebilen gelecekte dünya talebinin göreceli olarak yavaş gelişimi gözönünde tutulursa ve yeni bir petrol fiyatı şoku olmaması halinde, ticaret şartlarının değişmeyeceği varsayılmıştır.

Cari Hesap Açığı

56. Düşük hızlı büyüme senaryosunda ticaret açığı 1981-1984 arası az çok sabit kalacak ve 1980'deki 4.8 milyar dolara göre biraz düşerek 4.5 milyar dolar olacaktır. Hızlı artış durumunda ise 1.7 milyar daha fazla, yani 6.2 milyar dolar olacaktır. Orta hızlı büyüme senaryosu ticaret açığının 5.5 milyar dolara ulaşmasını varsaymaktadır. Bu sonuç orta vadede kabul edilebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması için dışsatım yönelimli politikaların devamının olduğu gibi etkin bir enerji artırımı ve ikamesi programının canlandırılmasına dikkatleri çekmektedir. Bu yönlerde sürekli izlenecek güçlü çabalar başarıya ulaşmaksızın görünmez kalemler bilançosunda bir iyileşme umulmasına karşın ödemeler dengesinin tersine çevrilmesi çok zor gibi görünmektedir.

57. Görünmez kalemler bilançosunda son günlerde gözlenen, yeni ekonomik politikalara bir yanıt olarak işçi dövizlerinde görülen olumlu eğilim ve diğer hizmetlerden, özellikle dış ülkelerdeki taahhüt işlerinden gelen döviz kazançlarında beklenen büyüme dış borçların artan faiz ödemelerine karşın, ödemeler dengesinin artı hanesinde önemli bir artışa yolaçacaktır. Turizmin başlıca düşük yatak kapasitesi ve gerekli alt yapının yetersizliği nedeniyle cari açığın azaltılmasında sadece mütevazı bir katkıda bulunacağı varsayılmıştır.

58. Yavaş büyüme senaryosunda, giderek iyileşen bir görünmez kalemler bilançosunun etkisi en yüksek olacaktır. Cari açık 1981'deki tahmini 2.4 milyar dolardan, 1985'te 500 milyon dolar civarına düşecektir. Bunun tam aksine hızlı büyüme senaryosunda cari açık hemen hemen değişmeyecektir ve 1985'te modelimize göre hala 2.4 milyar dolar civarında olacaktır.

59. Orta hızlı büyüme durumunda cari açık 1985 yılında 1.6 milyar dolara düşecektir. Bu 1985'teki yüksek ticaret hacmi (22 milyar dolar) dikkate alındığında aşırı bir rakam olarak gözükmemektedir. Faiz ödemeleri bir yana bırakılırsa cari açığın ortadan kalktığı bile görülebilir.

60. Yine de borç amortismanı, özellikle 7 milyar doları aşkın yenden takvimlendirilmiş dış borçların ödenmesi döneminin sona erdiği 1985'te dikkate alınmalıdır. Düşük hızlı büyüme varsayımları altında bile borç amortismanları (1981'deki) 700 milyon dolardan 1984'te 1.4 milyar dolara ve 1985'te 2 milyar dolara yükselecektir.

61. Bu nedenle finanse edilmesi gereken toplam açığın, düşük hızlı büyüme durumunda 1.7 milyar dolara ve orta hızlı büyüme durumunda 2.7 milyar dolara yükselmesi beklenmektedir. Hızlı büyüme senaryosunda ise bu açık 3.6 milyar dolar olarak ortaya çıkmaktadır.

62. Cari kalan açıkların finansmanı belkide ilk bakışta görüldüğü kadar zor olmayacaktır. Ama şu açıktır ki, hızlı büyüme durumu düşük yada orta hızlı büyüme senaryolarına göre politika yapıcılarının önüne daha zorlu bir görevi koyacaktır.

63. İlk önce ve en başta çok yönlü ve ikili yeni resmi kredilerin olanaklı olacağı umulabilir. Türkiye büyük bir ihtimalle Dünya Bankası ve Avrupa Yatırım Bankası (EIB)'nin kalkınma kredileri için güvenilir kalacaktır ve Doğu bloku ülkelerinin açtığı kredi hacminin de artacağı umulabilir. Daha ötesi, bu iyileşen ödemeler dengesi ve buna bağlı olarak Türkiye'nin uluslararası kredi verilebilirliğinin düzelmesi hem de bu bölge ve Türkiye arasında artan ticaret nedeniyle Türkiye'nin OPEC yatırım ve kredilerini çekmesi büyük bir olasılıktır. Bunlara uzun vadeli sermaye girişi, artan hacimdeki satıcı kredilerini ve diğer ticari kredileri eklersek Türkiye'nin orta hızlı büyüme senaryosunun sınırlarına kadar genişleyici bir süreci finanse edebileceği güçlü bir varsayım olmaktadır.

64. Acıktır ki birçok varsayım ele alındığı için bu değerlendirme dikkatle ele alınmalıdır. İstenen yöndeki gelişme yakından izlenmeli ve uygun politika ayarlamaları ile yönlendirilmelidir ki başlanmış olan stabilizasyon ve kendini iyileştirme süreci alt üst olmasın.

Yapısal İşsizlik

65. Türkiye'nin diğer birçok gelişmekte olan ülkeyle paylaştığı süreklili sorunlardan biri yapısal işsizliğin yüksek oranda olmasıdır. 1970'lerin başında işsizlerin sivil işgücüne oranı % 12 civarında idi; sanayileşmiş ülkelerin göçmen işgücüne karşı takındıkları sınırlayıcı tavura bağlı olarak, hem iç ekonomik kriz hem de Batı Avrupa'ya göçün azalması sonucu 1980'de % 15'e yükseldi.

66. Türk işgücü piyasası istatistikleri yeterli olmadığı için bu veriler yaklaşıktır. Buna ek olarak resmi olarak istihdam edilmekte olarak sayılmış bulunanların, özellikle tarımda ve hizmetlerde, birçoğu eksik istihdam edilmekte olarak sınıflandırılabilir. Yine de verilerin, tüm yetersizliğine karşın işsizliğin normal standartlara göre çok yüksek olduğu ve artmakta olduğu şüphesizdir.

67. Orta vadede son yirmi yıldır ortalama % 2.5 olan nüfus artışı işgücü arzını artıracaktır. Yakınlarda bu oranın % 2.2 civarına düştüğü gözlenmektedir. Bu düşme başlıca hem doğum oranında bir düşmenin sonucudur ama bu oran bile % 0.5 civarındaki Avrupa ortalamasına göre çok yüksektir. Buna karşın işgücü piyasası üzerindeki baskı katılma oranında gözlenen düşme (1970'de %73'den, 1980'de % 65'e) sonucu azalmıştır. Bunun nedenleri tam olarak anlaşılmış olması da hem çocuk işgücüne gereksinimini azaltan yaşam standardının artmasının, gençler için eğitim olanaklarına ulaşmada artan kolaylığın, hem de kırsal bölgelerdeki kadınların daha düşük katılma oranının etkileri olması olasıdır. Azalmış olmasa da güçlerin de bunda bir rolü vardır. Öte yandan küçük şehirlerde göreceli olarak daha fazla evli kadının aile gelirlerinin desteklenmesi için işe girdiği gözlenmektedir. Bu nedenle uzun vadede işgücü pazarına katılma oranının 1970'lerde olduğu kadar hızla azalması beklenmemelidir.

68. Orta vadeli büyüme perspektifinde nüfus artışının % 2.2 civarında kalacağı ve işgücü katılma oranının yılda % 0.5 azalarak 1985'te % 63 civarında olacağı varsayılmıştır. 1985'te düşük hız-

lı büyüme senaryosunda işsizlik oranının % 20'ye yükseleceği; hızlı büyüme durumunda ise şimdiki oranda sabit kalacağı kabul edilmiştir. Orta hızlı büyüme senaryosu bile işsizlik oranını % 19'a yükseltecektir.

69. Bu verilerin nitelendirilmesi gereklidir. İl başta, aile dayanışmasının iş bulamayan kişilere işsizliğin getirdiği zorlukları azalttığını unutulmamalıdır. Dahası dört yada beş yıl gerçekleştirilebilir bir istihdam stratejisinin geliştirilmesi için kısa bir süre olarak görülmektedir ve bu nedenle Türk yetkililerinin işsizliğin daha da kötüye gitmesini önlemede yapabileceği çok şey yoktur. Eğer emek yoğun sanayi ve hizmetlerin geliştirilmesine, daha fazla hareketliliğe, nitelikli işgücünde varolan darboğazların aşılmasını dikkate alan iyileştirilmiş bir eğitim ve öğretime, son ama önemli olarak aile planlamasının propagandasına dayalı rasyonel bir politika kavramı geliştirilebilirse uzun vadeli perspektifin bu tahminlerin ortaya koyduğu derecede kötü olması söz konusu değildir.

Tablolar

1	Çıktı ve harcamalar
2	Milli hasıla harcamaları
3	Üretim (Gayri Safi İç Hasıla)
4	Sabit sermaye yatırımları
5	Marjinal sermaye çıktı oranları
6	İş gücü
7	İstihdam
8	Emek üretkenliği
9	Gayri Safi Milli Hasıla'nın yüzdeleri olarak artırım ve yatırım
10	Ticaret Bilancosu
11	Dış ticaretin coğrafi dağılımı
12	Dışalım esneklikleri
13	Gerçek efektif kuru
14	Ödemeler dengesi
15	Ödemeler dengesi (I)
16	Ödemeler dengesi (II)
17	Ödemeler dengesi (III)
18	Dış borç ödemeleri : Orta ve uzun vadeli borçlar
19	Türkiye'nin dış borçları
20	Değişik büyüme hızı tahminlerine göre dış borç projeksiyonları

Tablo 1.

Çıktı ve harcamalar

	1980 ⁽¹⁾		Geçen yıla göre hacim değişmelerinin yüzdesi		
	Milyar TL	GSMH'nın yüzdesi	1980 ⁽¹⁾	1981 ⁽²⁾	1982 ⁽²⁾
Piyasa fiyatları ile GSMH	4 432.7	100.0	-1.1	4.1	5.4
Dış bilanço ⁽³⁾	224.7	5.1	1.3	-1.5	-1.0
Toplam kaynaklar	4 657.4	105.1	0.2	2.6	4.4
Sabit ser. yatırımı	751.8	17.0	-6.1	6.2	7.5
Kamu	484.1	10.9	-4.4	6.0	7.2
Özel	267.7	6.1	-9.1	6.7	8.1
Stok değişmeleri ⁽³⁾	129.3	2.9	-0.3	-0.5	0.4
Tüketim	3 776.3	85.2	1.9	2.4	3.4
Kamu	713.8	16.1	6.7	3.5	4.9
Özel	3 062.5	69.1	0.9	2.1	3.0
Faktör fiyatlarla GSİH	4 092.4		-1.0	3.7	4.8
Tarım	925.4		1.7	1.0	2.5
Sanayi	1 033.6		-5.5	8.0	8.1
Madencilik	71.0		-9.4	7.1	8.0
Yapım	877.8		-5.2	8.2	8.2
Enerji	84.8		-3.2	7.5	8.0
Diğer	2 133.4		-0.2	3.2	4.4
GSİH fiyat deflatörü			84.9	35.5	25.3
Cari dış ödemeler dengesi açığı (Milyar ABD doları)			-2.9	-2.4	-2.4

(1) Geçici rakkamlar
(2) Sekreterliğin tahminleri
(3) Bir önceki dönemdeki GSMH yüzdesi olarak hacim artış yada eksilişi (yani, GSMH'nın büyümesine katkı)

Tablo 2.

Milli Hasıla Harcamaları

(yıllık büyüme oranları,%)

	1970-75	1975-80	1980-81	1980-85		
				I	II	III
GSİH	8.8	3.1	4.1	3.9	5.3	6.7
Diş açık	16.1	6.3	-24.5	-35.0	-15.0	-7.5
Toplam yararlanılabilir kaynaklar	9.1	3.3	2.6	2.8	4.5	6.1
Yatırımlar	13.1	1.2	2.7	4.0	8.0	12.0
- Kamu	10.3	3.5	6.0	4.3	7.4	11.0
- Özel	12.8	-2.9	6.7	3.5	9.7	14.9
- Stoklar	28.3	4.0	-16.0	4.0	6.0	8.0
İç artırımlar	12.3	-0.4	12.8	10.0	12.9	16.5
Muhtıra maddesi:	<u>1975</u>	<u>1980</u>	<u>1981</u>	<u>1985</u>		
İç artırım oranı	19.0	16.0	17.4	21.3	22.9	24.8

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü ve Sekreterliğin tahminleri

Tablo 3.

Üretim (GSİH)

(1976 Fiyatları, Milyar T

	1970	1975	1980	1985		
				I	II	III
Tarım	132.1	163.9	186.9	211.5	216.7	222.0
Sanayi	66.3	104.0	120.3	155.8	182.8	201.0
- Madencilik	4.5	7.0	10.0	14.4	16.1	17.6
- Yapım	57.2	89.1	97.8	123.5	146.6	161.4
- Enerji	4.6	7.9	12.5	17.9	20.1	23.0
İnşaat	22.7	28.5	35.7	42.4	44.5	47.8
Ulaştırma	31.8	49.9	54.9	71.8	75.2	84.5
Ticaret	43.1	74.0	82.7	100.6	110.7	121.5
Konut	15.6	20.5	27.1	35.4	36.0	36.4
Diğer	77.0	107.3	136.0	165.5	174.1	188.8
Toplam	388.6	548.1	643.6	783.0	840.0	903.0

Ortalama yıllık

Büyüme Oranları %

	1970-75		1975-80		1980-85	
Tarım	4.4	2.7	2.5	3.0	3.5	
Sanayi	9.4	3.0	5.3	8.7	10.9	
- Madencilik	9.2	7.4	7.5	10.0	12.0	
- Yapım	9.3	1.9	4.8	8.5	10.5	
- Enerji	11.4	9.6	7.5	10.0	13.0	
İnşaat	4.7	4.6	3.5	4.5	6.0	
Ulaştırma	9.4	1.9	5.5	6.5	9.0	
Ticaret	11.4	2.2	4.0	6.0	8.0	
Konut	5.6	5.7	5.5	5.9	6.0	
Diğer	6.9	4.9	4.0	5.1	6.8	
Toplam	7.1	3.3	4.0	5.5	7.0	

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü ve Sekreterliğin tahminleri

Tablo 4.

Sabit Sermaye Yatırımları

(1976 Fiyatları, Milyon TL)

	1970	1975	1980	1985		
				I	II	III
Tarım	7 872	13 050	9 290	13 700	17 200	20 700
Sanayi	29 470	51 269	58 567	67 700	88 000	105 700
- Madencilik	2 593	4 137	6 690	8 100	8 600	9 000
- Yapım	19 008	38 955	35 305	40 900	60 000	76 100
- Enerji	7 869	8 177	16 572	18 700	19 400	20 600
Konut	15 402	23 963	22 905	27 200	33 200	37 400
Transport	11 673	25 935	21 535	28 100	30 000	34 100
Ticaret ve diğer	10 109	14 300	11 648	14 100	17 100	20 500
<u>Toplam</u>	<u>74 526</u>	<u>128 517</u>	<u>123 945</u>	<u>150 800</u>	<u>185 500</u>	<u>218 400</u>

Ortalama Yıllık Büyüme oranları %

	1970-75	1975-80	1980-85		
Tarım	10.6	-6.6	8.1	13.1	17.4
Sanayi	11.7	2.7	2.9	8.5	12.5
-Madencilik	9.8	10.1	3.9	5.2	6.2
-Yapım	15.4	-1.9	3.0	11.2	16.6
-Enerji	0.8	15.2	2.5	3.2	4.5
Konut	9.2	-0.9	3.5	7.7	10.3
Ulaştırma	17.3	-3.7	5.5	6.9	9.6
Ticaret ve diğer	7.2	-4.0	4.0	8.0	12.0
<u>Toplam</u>	<u>11.5</u>	<u>-0.7</u>	<u>4.0</u>	<u>8.4</u>	<u>12.0</u>

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü ve Sekreterliğin tahminleri

Tablo 5.

Marjinal Sermaye Çıktı Oranları

	1966-70	1971-75	1976-80
Tarım	2.2	1.5	3.0
Sanayi			
- Madencilik	18.3	6.4	8.3
- Yapım	3.2	4.5	12.6
- Enerji	20.5	10.2	14.8
Konut	8.8	15.6	15.8
Ulaştırma	3.9	4.7	16.0
Ticaret ve Diğer	1.1	0.9	1.6
<u>Toplam</u>	<u>2.9</u>	<u>3.0</u>	<u>6.0</u>

Kaynak: OECD

TÜRKİYE SOSYAL TARTIŞIRMA VAKFI TÜSTAV TARİH ARŞİVİ

Tablo 6.

İşgücü

(1 000 kişi)

	1970	1975	1980	1970		
				I	II	III
Toplam nüfus	35 605	40 348	45 218	50 460	50 460	50 460
Aktif Nüfus (15 yaşından büyük)	20 727	24 228	27 140	31 760	31 760	31 760
İşgücü katılma oranı %	72.7	68.4	65.3	62.8	62.8	62.8
Toplam işgücü	15 074	16 570	17 710	19 950	19 950	19 950
Orduda	530	530	530	530	530	530
Toplam sivil işgücü	14 544	16 040	17 180	19 420	19 420	19 420
Gayrı safi İstihdam	13 820	14 698	15 310	16 010	16 270	16 830
Tarımda eksik is.	1 100	900	700	530	530	530
Net İstihdam	12 720	13 798	14 610	15 480	15 740	16 300
İşsizlik	1 824	2 242	2 570	3 940	3 680	3 120
<u>İşsizlik oranı</u>	<u>12.5</u>	<u>14.0</u>	<u>15.0</u>	<u>20.3</u>	<u>18.9</u>	<u>16.1</u>
<u>Ortalama yıllık büyüme oranı %</u>	<u>1970-75</u>		<u>1975-80</u>	<u>1980-85</u>		
Toplam nüfus	2.5	2.3	2.2	2.2	2.2	2.2
Aktif nüfus	3.2	2.3	3.2	3.2	3.2	3.2
Toplam işgücü	1.9	1.3	2.4	2.4	2.4	2.4
Toplam sivil işgücü	2.0	1.4	2.5	2.5	2.5	2.5
Gayrı safi istihdam	1.2	0.8	0.9	1.2	1.2	1.9
Net istihdam	1.6	1.2	1.2	1.5	1.5	2.2
İşsizlik	4.2	2.8	8.9	7.4	7.4	4.0

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü ve Sekreterliğin tahminleri

Tablo 7.

İstihdam

(1 000 kişi)

	1970	1975	1980
	Tarım	8 506	8 663
Sanayi	1 397	1 691	1 802
- Madencilik	89	108	118
- Yapım	1 258	1 507	1 584
- Enerji	50	76	100
İnşaat	429	501	583
Ulaştırma	336	451	501
Ticaret	458	600	641
Diğerleri	1 594	1 892	2 263
<u>Toplam</u>	<u>12 720</u>	<u>13 798</u>	<u>14 610</u>
<u>Ortalama Yıllık Artış Oranları %</u>	<u>1970-75</u>	<u>1975-80</u>	
Tarım	0.4	0.4	
Sanayi	3.9	1.3	
- Madencilik	3.9	1.8	
- Yapım	3.7	1.0	
- Enerji	8.7	5.6	
İnşaat	3.2	3.1	
Ulaştırma	6.1	2.1	
Ticaret	5.5	1.3	
Diğerleri	3.5	3.6	
<u>Toplam</u>	<u>1.6</u>	<u>1.2</u>	

Kaynak: Devlet Planlama Örgütü

Tablo 8.

Emek Üretkenliği

(ortalama yıllık artış oranları %)

Tablo 9,

GSMH'nın yüzdeleri olarak artırım ve yatırım

	1970	1975	1980
Toplam iç artırım	16.1	18.9	16.0
- Kamu	9.5	12.7
- Özel	9.4	3.3
Dış artırım	3.5	4.9	5.7
Yatırım	19.6	23.8	21.7

Kaynak: OECD

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAY

Tablo 10.

Ticaret Bilancosu

(Cari fiyatlarla, milyon ABD doları)

	1970	1975	1980
Dış satım (Fob)	588	1 401	2 910
- Tarım	440	792	1 672
- Madencilik	39	106	191
- Sanayi	109	503	1 047
Dışalım (Cif)	948	4 738	7 667
- Petrol	67	806	3 620
- Petrol dışı	881	3 932	4 047
Ticaret açığı	360	3 337	4 757
Ortalama yıllık artış oranı %		<u>1970-75</u>	<u>1975-80</u>
Dış satım (fob)		19.0	15.7
- Tarım		12.5	16.1
- Madencilik		22.1	12.5
- Sanayi		29.0	15.8
Dışalım(cif)		38.0	10.1
- Petrol		64.5	35.0
- Petrol dışı		34.9	0.6

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Tablo 11.

Dışticaretin Coğrafik Dağılımı

(Milyon ABD doları)

	1 9 8 0				1981 Ocak-Eylül			
	Dışsatım	%	Dışalım	%	Dışsatım	%	Dışalım	%
<u>I.OECD ülkeleri</u>	<u>1 679.7</u>	<u>57.7</u>	<u>3 584.4</u>	<u>46.7</u>	<u>1 457.2</u>	<u>48.4</u>	<u>3 126.8</u>	<u>48.1</u>
AET	1 242.1	42.7	2 203.1	28.7	984.5	32.7	1 844.5	28.4
Diğer OECD ülkeleri	437.6	15.0	1 380.3	18.0	472.7	15.7	1 282.3	19.7
<u>II.Diğer ülkeler</u>	<u>1 230.4</u>	<u>42.3</u>	<u>4 083.9</u>	<u>53.3</u>	<u>1 551.5</u>	<u>51.6</u>	<u>3 370.8</u>	<u>51.9</u>
Sov. Bir.	169.0	5.8	180.2	2.4	133.4	4.4	99.4	1.5
Doğu Av.	311.9	10.7	571.9	7.5	79.2	2.6	448.8	6.9
OPEC ülk.	388.8	13.4	2 901.8	37.8	940.9	31.4	2 501.0	38.6
Diğerleri	360.7	12.4	430.0	5.6	398.0	13.2	321.6	4.9
<u>Toplam</u>	<u>2 910.1</u>	<u>100.0</u>	<u>7 667.3</u>	<u>100.0</u>	<u>3 008.7</u>	<u>100.0</u>	<u>6 497.6</u>	<u>100.0</u>

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH VE İKTİSADİ İZLENLERİ
TİRMA İKAFİ

Tablo 12.

Dışalım Esneklikleri

	1970	1975	1980
Dışalım GSMH esnekliği	3.1	2.4	... (1)
Dışalım GSMH oranı %	7.4	12.6	14.2

(1) Olumsuz

Kaynak: OECD

Tablo 13.
Gerçek efektif kuru
1970: 100)

	1970	1975	1979	1980	1980				1981		
					I.Ç	II.Ç	III.Ç	IV.Ç	I.Ç	II.Ç	III.Ç
ktif kuru	100.0	99.1	35.0	15.9	18.8	16.0	14.7	14.3	14.0	13.9	12.7
tif enflas- iferansi-	100.0	156.6	391.8	719.2	621.8	710.3	731.9	813.8	815.5	868.6	904.3
ak efektif	100.0	155.2	137.1	114.4	116.9	113.6	107.6	116.4	121.2	120.7	115.0

ak : OECD

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

Tablo 14.

Ödemeler Dengesi

(Milyon ABD doları)

	1970	1975	1980
Ticaret dengesi	-360	-3 337	-4 757
Dışsatım	948	1 401	2 910
Dışalım	588	4 738	7 667
Görünmez kalemler dengesi	188	1 458	1 338
İşçi dövizleri	273	1 312	2 071
Net turist döv.	4	46	212
Diğer servisler	-41	224	193
Faiz ödemeleri (1)	-48	-124	-1 138
Cari Hesap	-172	-1 879	-3 419
Sermaye Hesabı	366	578	2 325
Borç taksitleri (1)	-146	-147	-1 556
Özel sermaye	92	305	131
Dolaysız yatırım	58	55	36
Vazgeçme ile dışalım	34	250	95
Resmî sermaye	337	322	3 585
Proje kredileri	179	287	547
Program kredileri	92	35	1 588
Borç ertelemeleri	66	-	1 450
Diğer krediler	83	98	165
Genel bilanço	194	-1 301	-1 094
Net IMF	66	301	461
Açık	260	-1 000	-633
Hata ve ihmaller	-24	-25	1 087
Resmî rezervde net değişme	-236	417	-580
Diğer borçlarda değişme	-	608	126

1) Borç ertelemelerinden önce

Kaynak: Maliye bakanlığı ve OECD

Tablo 15.

Ödemeler dengesi (I)

(Milyon ABD doları)

	1981	1982	1983	1984	1985
Ticaret dengesi	-4 600	-4 750	-4 650	-4 650	-4 500
Dışalım	8 800	9 750	10 550	11 600	12 700
Dışsatım	4 200	5 000	5 900	6 950	8 200
Görünmez kalemler dengesi	2 200	2 650	2 900	3 450	4 000
Faiz ödemeleri (1)	-1 000	-1 200	-1 500	-1 550	-1 600
İşçi dövizleri	2 500	2 900	3 200	3 500	3 800
Turizm, net	300	350	400	500	600
Diğer görünmezler, net	400	600	800	1 000	1 200
Cari hesap bilançosu	-2 400	-2 150	-1 750	-1 200	-500
Sermaye hesabı	1 500	950	650	200	-850
Proje ve program kredileri ödemeleri (2)	2 000	1 250	1 100	900	400
Dolaysız yatırım (3)	200	400	500	600	700
Borç taksitleri (1)	-700	-700	-950	-1 300	-1 950
Genel bilanço	-900	-1 200	-1 150	-1 000	-1 350
IMF kaynaklarının net kullanımı (4)	400	400	-	-300	-300
Açık (5)	-500	-800	-1 150	-1 300	-1 650

Kaynak: Sekreterliğin tahminleri

Tablo 16.

Ödemeler Dengesi (II)

(Milyon ABD doları)

	1981	1982	1983	1984	1985
<u>Ticaret dengesi</u>	-4 600	-5 000	-5 100	-5 300	-5 450
Dışalım	8 800	10 000	11 000	12 250	13 650
Dışsatım	4 200	5 000	5 900	6 950	8 200
<u>Görünmez kalemler dengesi</u>	2 200	2 650	2 900	3 400	3 900
Faiz ödemeleri	-1 000	-1 200	-1 500	-1 650	-1 700
İşçi dövizleri (1)	2 500	2 900	3 200	3 500	3 800
Turizm, net	300	350	400	500	600
Diğer görünmezler, net	400	600	800	1 000	1 200
<u>Cari Hesap Bilançosu</u>	-2 400	-2 350	-2 200	-1 900	-1 550
<u>Sermaye hesabı</u>	1 500	950	650	200	-850
Proje ve program kredileri ödemeleri (2)	2 000	1 250	1 100	900	400
Dolaysız yatırımlar (3)	200	400	500	600	700
Borç taksitleri (1)	-700	-700	-950	-1 300	-1 950
<u>Genel Bilanço</u>	-900	-1 400	-1 550	-1 700	-2 400
<u>IMF kaynaklarının net kullanımı (4)</u>	400	400	-	-300	-300
<u>Açık (5)</u>	-500	-1 000	-1 550	-2 000	-2 700

Kaynak: Sekreterliğin tahminleri

Tablo 17.

Ödemeler Dengesi (III)

(Milyon ABD doları)

	1981	1982	1983	1984	1985
<u>Ticaret dengesi</u>	-4 600	-5 100	-5 350	-5 800	-6 200
Dışalım	8 800	10 000	11 250	12 750	14 400
Dışsatım	4 200	5 000	5 900	6 950	8 200
<u>Görünmez kalemler dengesi</u>	2 200	2 650	2 850	3 300	3 750
Faiz ödemeleri	-1 000	-1 200	-1 550	-1 700	-1 850
İşçi dövizleri (1)	2 500	2 900	3 200	3 500	3 800
Turizm, net	300	350	400	500	600
Diğer görünmezler, net	400	600	800	1 000	1 200
<u>Cari Hesap Bilançosu</u>	-2 400	-2 450	-2 500	-2 500	-2 450
<u>Sermaye Hesabı</u>	1 500	950	650	200	-850
Proje ve program kredileri ödemeleri (2)	2 000	1 250	1 100	900	400
Dolaysız yatırımlar (3)	200	400	500	600	700
Borç taksitleri (1)	-700	-700	-950	-1 300	-1 950
<u>Genel Bilanço</u>	-900	-1 500	-1 850	-2 300	-3 300
<u>IMF kaynaklarının net kullanımı (4)</u>	400	400	-	-300	-300
<u>Açık (5)</u>	-500	-1 100	-1 850	-2 500	-3 600

Kaynak: Sekreterliğin tahminleri

Dipnotlar: (Tablo 15, 16, 17 için)

- (1) Maliye Bakanlığı ve Merkez Bankası tarafından tahmin edilen borç ödeme rakamları 1980 yılı sonu borçları temelinde 1979 yılı özel borçların yeniden programlanması anlaşmasının ve borçların yeni programa uygun ödemelerini dikkate alacak biçimde düzenlenmiştir. OECD'nin 1981 Özel Yardım taahhütlerini (imzalanmamış anlaşmalar dahil olmak üzere) ve 1981 Eylül ayı sonuna kadar sözleşmeye bağlanmış kredileri de kapsamaktadır. Yeni borçlanmalarda borç ödemeler 5. dipnotta anlatıldığı biçimde hesaplanacaktır.
- (2) Resmi ve resmi olarak garantiye alınmış program ve proje kredilerinin akışı Eylül 1981 ayı sonuna kadar garanti altına alınmıştır.(1981 özey yardımı dahil)
- (3) Vazgeçme ile birlikte dışalım lar dahil
- (4) 1980 3 yıllık stand-by anlaşması çerçevesindeki net çekişler.
- (5) Resmi borçlar -IMF, Dünya Bankası, EIB, OECD ülkeleri ve diğer kaynaklardan- 1981'de değişen cari şartlara dayanan ödemelere haizdir. Ticari borçlanmalar için iki grup kabul yapılmıştır: miktarın yarısı % 12 faiz, 10 yılda ödeme, 3 yıllık ödemesiz süre (ödemesiz süre vadeye dahil), ikinci yarı % 18 faiz, 7 yılda ödeme, 3 yıllık ödemesiz süre.

Tablo 18

Dış borç Üdemeleri:Orta ve uzun vadeli borçlar
(31,12.1980 itibariyle borçlar)

(Milyon ABD Doları)

	<u>1981</u>		<u>1982</u>		<u>1983</u>		<u>1984</u>		<u>1985</u>		<u>1986</u>		<u>1987</u>		<u>1988</u>		<u>1989</u>		<u>1990</u>	
	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.	AP. F.
<u>Çokyanlı kredi- türler</u>	<u>114</u>	<u>205</u>	<u>134</u>	<u>210</u>	<u>185</u>	<u>220</u>	<u>184</u>	<u>210</u>	<u>232</u>	<u>190</u>	<u>244</u>	<u>180</u>	<u>234</u>	<u>162</u>	<u>226</u>	<u>145</u>	<u>248</u>	<u>127</u>	<u>270</u>	<u>110</u>
<u>İkiyanlı kredi- türler</u>	<u>327</u>	<u>202</u>	<u>405</u>	<u>240</u>	<u>676</u>	<u>392</u>	<u>793</u>	<u>378</u>	<u>838</u>	<u>329</u>	<u>595</u>	<u>242</u>	<u>522</u>	<u>208</u>	<u>468</u>	<u>163</u>	<u>398</u>	<u>127</u>	<u>348</u>	<u>103</u>
OECD	250	150	336	200	600	360	720	338	782	292	520	210	450	180	400	140	330	110	280	90
Doğu Bloku	35	30	27	19	35	15	46	24	45	22	40	18	40	16	40	12	40	8	40	6
OPEC Ülkeleri	36	20	35	18	35	15	22	15	8	14	33	13	32	12	28	11	28	9	28	7
Diğer	6	2	7	3	6	2	5	1	3	1	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
<u>Özel Kreditorler</u>	<u>251</u>	<u>563</u>	<u>126</u>	<u>550</u>	<u>74</u>	<u>528</u>	<u>250</u>	<u>493</u>	<u>728</u>	<u>436</u>	<u>760</u>	<u>321</u>	<u>730</u>	<u>226</u>	<u>715</u>	<u>122</u>	<u>558</u>	<u>40</u>	<u>120</u>	<u>5</u>
Yeniden tak- vimlenmiş özel borç	-	406	26	390	60	380	167	350	513	313	514	227	514	157	514	88	379	25	-	-
1979 Avrupa borcu (Euro- loan)	-	70	-	70	-	70	27	66	81	57	81	44	81	30	81	16	59	5	-	-
Diğer özel krediler	251	67	100	30	14	18	56	17	14	12	45	5	15	3	-	-	-	-	-	-
Garantisiz ticaret bakıyeleri	-	20	-	60	-	60	-	60	120	54	120	45	120	36	120	18	120	10	120	5
<u>Toplam</u>	<u>692</u>	<u>970</u>	<u>655</u>	<u>1000</u>	<u>935</u>	<u>1140</u>	<u>1227</u>	<u>1081</u>	<u>1798</u>	<u>955</u>	<u>1599</u>	<u>743</u>	<u>1486</u>	<u>596</u>	<u>1409</u>	<u>430</u>	<u>1204</u>	<u>294</u>	<u>738</u>	<u>218</u>

Kaynak: Maliye Bakanlığı, TC Merkez Bankası, OECD